

Komt het licht uit het Oosten?

De oplettende krantenlezer kan in 'communistische' samenlevingen de laatste maanden een opvallende ontwikkeling in de positie van beoefenaren van de sociale wetenschappen hebben waargenomen. Terwijl sociologen in 'kapitalistische' landen moeten zwoegen om hun positie in die samenlevingen nog enigszins te behouden, krijgen hun 'communistische' collega's een groeiend gehoor en gaan langzamerhand vooraanstaande posities innemen. De (niet-communistische) voorzitter van het min of meer democratisch gekozen Poolse parlement is een agrarisch socioloog, terwijl ook andere sociologen in Solidarinosz een belangrijke rol spelen. In het Russische Congres van Volksafgevaardigden treden mannelijke en vrouwelijke sociologen als belangrijke zegslieden op en veel recente onthullingen over de werkelijke gang van zaken in de Sovjet samenlevingen staan op naam van sociologen. Tenslotte speelde de Chinese Academie van Sociale Wetenschappen (weliswaar allereerst de studenten, maar toch ook meer op de achtergrond de docenten en onderzoekers) een belangrijke rol in de acties voor meer democratie en minder corruptie van de afgelopen zomer.

Is de balans tussen de 'kapitalistische' en 'communistische' sociologen veranderd? Hebben de laatstgenoemden de zogenaamde 'Crisis in de Sociologie' weten te overwinnen? Kunnen wij van hen leren ten einde opnieuw de weg te vinden naar meer publiek vertrouwen?

Allereerst moet worden opgemerkt dat voor 'communistische' samenlevingen nog steeds geldt dat bijvoorbeeld een gedicht grote maatschappelijke en dus politieke betekenis kan hebben, wanneer het zich weet te onttrekken aan de officiële partij-ideologie. Hetzelfde gaat daar op voor een sociologische studie of beschouwing. De betekenis en dus ook de aandacht daarvoor kan daarom veel verder reiken dan de wetenschappelijke gemeenschap, omdat daarin de communistische samenleving zoals die werkelijk is zichtbaar wordt. Tot op zekere hoogte is de positie van de 'communistische' sociologie te vergelijken met die van de Nederlandse toen de verzuiling nog hoogtij vierde. Toen kon een eenvoudige vraag in een enquête naar het aantal geplande kinderen reeds tot kamervragen leiden, omdat die vraag inging tegen de officiële gezinsideologie. Thans is het niet duidelijk welke ideologie in de 'kapitalistische' landen rijp is onthuld te worden als een valse voorstelling van de werkelijkheid, hoe-

wel het nieuwrechtse denken (tot uitdrukking komend in marktconform denken, de-regulering en een op financiële prikkels reagerende mens) wellicht een interessante kandidaat kan worden.

Omdat deze onthullende, mythenjagende taak een belangrijk doel vormt van de sociologie, zijn in het Westen de jachtvelden kleiner dan in het Oosten en is dus ook haar maatschappelijke en politieke betekenis geringer.

Ten tweede kan worden opgemerkt dat sociologen in 'communistische' samenlevingen hun dataverzamelende taak zeer ernstig en tot op zekere hoogte ook naïef opvatten. Juist omdat de 'harde' data zo'n geschikte uitvalsbasis vormen voor een aanval tegen een vermolmd ideologie, hechten deze sociologen sterk aan het verzamelen van data. Ze vormen hun plechtanker, zelfs als ze er niet over mogen publiceren omdat een ideologie onwelgevallige feiten wel kan negeren maar niet veranderen. Het verzamelen van data is daarentegen in Westerse samenlevingen allang geen sociologisch monopolie meer. Allerlei instanties en bureaus hebben deze taak gedeeltelijk van ons overgenomen. Ook belemmeren de zorg om de privacy en het krappe overheidsbudget ons de toegang tot belangrijke databestanden. Tenslotte zijn wij de betekenis van 'harde' data gaan relativiseren als een gevolg van de derde methodenstrijd. Ook het verdwijnen van dit monopolie heeft de zichtbaarheid van het sociologisch werk verkleind en belemmert bovendien onze mythenjagende taak.

Ten derde lijken de sociologen in 'communistische' landen nog erg in de ban van de mogelijkheden om hun samenlevingen te sturen en te hervormen met behulp van wetenschappelijke kennis. Dit onderdeel van de marxistische ideologie wordt nog met alle kracht door hen aangehangen, terwijl sociologen in kapitalistische landen nog de kater over de 'social engineering' proberen te boven te komen. Wij betwijfelen de mogelijkheden tot sturing van onze samenleving. Ja, een deel van ons werk bestaat er juist uit te laten zien dat de ontwikkelingen in de maatschappij zich onttrekken aan de greep van de staat. Deze scepsis, hoe terecht ook, vergroot niet de aandacht van ons gehoor, omdat politici en pressiegroepen (ongeacht hun richting) toch vooral willen weten hoe zij kunnen sturen en veranderen met behulp van beleid en wetgeving.

Kortom, de politieke en maatschappelijke context voor de sociologen in Oost en West is zo anders, dat een vergelijking van hun producten en hun posities een precare aangelegenheid is. Wel wordt het alleszins de moeite waard om met meer aandacht de activiteiten van onze 'communistische' collega's te gaan volgen, hoe fragiel deze ontwikkelingen nog zijn. Dat laatste hebben ons de juli-gebeurtenissen in China laten zien.

J. Dronkers